

HOPPÁL Mihály

Erdélyi János
és a magyar folklór

Sárospatak és az alma mater

Az ember létsorsának alakításában talán semminek sincs olyan döntő jelentősége, mint az iskolai éveknél. Így van ez napjainkban, de még inkább így volt ez a múlt században vagy korábban. Sárospatak és szeretve tisztelt alma materünk, biztos állítható, sok ifjú embernek adott értékes indíttatást, hogy aztán a társadalomépítő élet más-más területén, de mégis egyformán, a haza javára tevékenykedjenek.

A tavaly százötven éve elhunyt Erdélyi János (1814–1868) életpályája – több más pataki diáktársával együtt – mintaként szolgálhat az utódoknak arra a hűségre, amellyel az írástudónak mindenkor és minden korban munkálkodnia kell a szülői föld és nyelv művelésén. A feladat – mondjuk ki egyenesen – a hagyományok ápolása, a kulturális folyamatosság biztosítása.

A 16. század első harmadának végén helyesen gondolták az alapítók, majd az első tanárok, hogy az iskoláknak időről időre új feladatokat kell kitűznie, új ideákat kell szárnyra bocsátani, hogy a célok megvalósítása és a hozzájuk vezető gondolati munka együttesen előrevigye a nemzeti kultúra ügyét.

Jó másfél évszázada annak, hogy Erdélyi elfoglalta katedráját Sárospatakon. Gondoljuk meg, nemcsak teológia, nemcsak jogi fakultás, de színvonalas filozófiai oktatás is folyt ott. A pataki iskola a szellem világitótornya volt, s a történelmi és nemzeti tudat őrhelye is egyben. Ortutay Gyula, a sárospataki szellem nagy tisztelője írta egyik esszéjében, hogy „...a pataki iskola osztrákellenes és a szabadsághoz ragaszkodó tanítói szelleme elsősorban Erdélyi magatartásának érdeme”.¹ A pataki esztendők alatt Erdélyi töretlen lendülettel dolgozott, nem süllyedt a vidéki lét tunyaságába, s mint Ortutay helyesen világitott rá, ezzel kapcsolatban Erdélyi pályája inkább azt tanítja nekünk ma is, hogy van (vagy főleg: volt!) egy magas rendű és műveltségben értékes magyar vidékiesség, ami nem áll hátrább a fővárosénál. S valóban, Sárospatak példája lehetne – mint ahogy a múltban az is volt! – ennek az igényes vidéki szellemiségnek. Örtonyszerep ez, mai szóval mondva a nemzeti tudat bástyájának szerepét kellett folyamatosan vállalnia. Pataknak vállalnia kell – sok gyökértelen mai város helyett – történelmi múltjával a hagyományörzés korunkban cseppet sem könnyű szerepét.

Most pedig tekintsük át – ha vázlatosan is – a nagy előd életét és munkásságát, hogy felfrissítve róla szóló tudásunkat, iránymutatást nyerhessünk gondolataiból. Erdélyi tevékenysége igen sokrétű volt: költőként indult, majd irodalomkritikus és elméletalkotó esztéta lett belőle, folyóiratok és könyvsorozatok alapítója, a hazai népköltészeti szövegkiadás megindítója, végül, de nem utolsósorban filozófus és tanár. A következőkben ebben a vázolt keretben tekintjük át tevékenységét, elsősorban a hazai folklórisztika szemüvegén át nézve a gazdag művet, amit hátrahagyott.

Az egyéni életpálya állomásai

1814-ben született Kiskaposton, az akkori Ung megyében. Ez a kis zempléni falu Pataktól félóránnyira van autóval, a Sátoraljaújhely és Ágcsernyő közötti vasútvonal mentén, de a határ túlsó oldalán. Talán szimbolikus, hogy csak néhány kilométerre van a híres zempléni honfoglalás kori fejedelmi sírlelettől, a szomatori ásatások színhelyétől. A *genius loci* hatott akkor, hogy a versszerető és írogató egyszerű parasztember a pataki iskolába adta jó eszű legkisebb fiát, aki az *inferior szintaxista* osztály növendéke lett 1824. augusztus 31-én.²

Hat éven át tanult, élte a szegény diákok életét, amikor szülei teljesen elszegényedvén el kellett szegődjön a gazdag Szabolcs megyei Répássy családhoz nevelőnek, hogy tanulmányai befejezéséhez a költségeket összegyűjtse. 1831-ben sikeresen befejezte a gimnáziumot, de még négy évig Patakon maradt, hogy jogi tanulmányokat folytasson. Tanulmányainak végeztével – a kor szokásainak megfelelően, hasonlóan Ipolyi Arnoldhoz³ – a Gömör megyei Máriássy családhoz ment nevelősködni, ahol nagyszerű könyvtárat találván, tovább képezhetette magát. Tanítványával pedig bejárta Nyugat-Európát és Itáliát.

Még pataki diák volt, amikor a Szemere Bertalan – később a forradalmi idők belügyminisztere – által alapított önképzőkörben elhangzottak és megjelentek első versei. A harmincas évek második felében az *Aurorában* és más irodalmi lapokban rendre jelennek meg versei. Fordít és drámaírással is próbálkozik, s az évtized végére a legjobb nevű költők közé emelkedett olyannyira, hogy 1843-ban versei „az Akadémia által dicséretet nyernek”.⁴

Huszonnégy éves korában nagy megtiszteltetés éri azzal, hogy a Kisfaludy Társaság rendes tagjává választja. Később a titkári teendők ellátásával bízzák meg, ekkor kezd a népköltéssel alaposabban foglalkozni, sőt székkfoglalóját is ennek a témának szenteli. 1845 szeptemberében kezdte meg a nagy munkát, a magyar népköltészet feldolgozását és 1846-ban megjelent a *Népdalok és mondák* első kötete. (Ha belegondolunk, hogy száz év előtt ilyen rövid volt a nyomdai átfutása egy kéziratnak, akkor joggal tehetjük fel a kérdést, hogy a fényeszedő nyomdagépek mennyivel vitték előre a könyvkiadás ügyét.)

1847 januárjától szerkeszti a Kisfaludy Társaság rövid életű lapját, a *Magyar Szépirodalmi Szemlét* (a folyóirat alig egy évfolyamot ért meg). A forradalom és a szabadságharc bukása után ő is bujdosik, de nem lesz hűtlen a magyar folklór kutatásához sem, 1851-ben jelenteti meg a *Magyar közmondások könyvét*.

Még ugyanebben az évben – 1851 októberében – a pataki főiskola előljárósága meghívta filozófiai professzornak. Örömmel fogadta el a katedrát, s a pataki évek a nyugodt és elmélyült alkotás termékeny esztendei Erdélyi János számára. Itt készülnek olyan jelentős tanulmányai, mint pl.: *A hazai bölcsészet jelene* (1867), *A magyar lyra a forradalom után* (1859), *Szépészeti alapvonalak, Népköltészet és kelmeiség* és mások.⁵

Tanártársával, Szeremley Gáborral és Hegedüs László alsó-zempléni esperessel 1857-ben megalapítja a *Sárospataki Füzetek* című folyóiratot. Meggyengült szervezetét egy hirtelen rohammal ledöntötte a betegség. 1868-ban halt meg Sárospatakon.

Költészet és népköltészet

Erdélyi ismert és elismert költő volt, és a 48-as forradalom előtti években vezető szerepet töltött be az irodalmi életben, az események ideológiai előkészítésében. Költői és irodalomkritikusai, -szervezői munkásságának jelentősége abban van, hogy egyike volt azoknak az egyszerű népi származású értelmiségieknek, akik a forradalmi gondolatok magvait elhintették, s „egyik főszereplője volt annak az őrségváltásnak, melynek során a fiatal népi értelmiség kezdte

felváltani a köznemesi értelmiséget”.⁶ Petőfi, Vajda, Arany költészetének előfutára volt, az ő költői áttörésüket segíti – amint egyik monográfiusa írta: „a lelkek erre való előkészítésének munkatársai között legjelentősebb rész jut Erdélyi Jánosnak, akinek tevékenysége már az egy ágban is nevezetes gazdagodást és emelkedést jelent egész szellemtörténetünk folyamatában.”⁷

„Erdélyinek korszakos szereplése, amint az természetes, szoros összefüggésben van kornak mozgó eszméivel, közöttük elsősorban a *népiségről* táplált felfogással”.⁸

Erdélyi János tehát a költészet felől érkezett a népköltészethez. Ő is – reformkori barátaihoz hasonlóan – felismerte, hogy a gyökerek keresése – és megtalálása a népi emlékezet és költészet talajában – mennyire fontos nemzeti ügy. Ortutay Gyula találóan írt erről Erdélyiről szóló esszéjében, amikor megállapította, hogy többek között a népköltészeti gyűjtés „a reformkori Magyarország közhangulatát fejezte ki, s azt is elárulta egyben, hogy ez a reformkori nemzedék mennyire a nemzeti ellenállás politikai gondolatával vette egynek a nép megismerését s a nép felvilágosítását. Ez az az idő, amikor a magyaros tánc, viselet is jelképes értelmet kap.”⁹ S valóban, a népiség a múlt században éppen a németesedés, a Habsburg-birodalomba való beolvadás elleni védekezés eredményeként jött létre. A nemzeti identitástudat egészséges reakciója volt. S ez a tudat kereste a saját kifejezési formáit – egyesek meg voltak győződve, hogy „művészetünk mezején eddig nem gyanított reformoknak kellene bekövetkezniök”.¹⁰

Erdélyi érdeme a felismerés, hogy kimondta: „mi eddig a magyar népköltészetet nem becsültük, mert nem ismertük. Az idő intése, a kebel szüksége pedig már jó ideje, hogy megszólítja a költőket, kik többé-kevésbé kezdtek elkapogatni a népdal hangját, s ennek volt is látható jele műveiken”.¹¹

A felismerés halott a tett ereje nélkül. Erdélyi ezért sajtó alá rendezi az 1843 végén meghirdetett pályázatra több mint másfél száz gyűjtőtől beérkezett népdalanyagot. Pontosan látja, hogy „bennök országos és nemzeti kincs van elrejtve”, s megfogalmazza az egész munka értelmét is, nevezetesen, hogy talán „megérjük az időt, hogy népünk költészeti erejét, képzelődésének szárnyalását, vele műveltségi állását, szóval a népnek szellemi életrevalóságát apródonként fölfedezzük; egyúttal új szépségeit fürkésszük ki a mindenre képes magyar nyelvnek; sőt komoly szándékkal fogván ezeknek vizsgálatához, tudományos szempontból is érdekessé tesszük a népet azáltal, ha *érdekeit* melyek mindenütt és mindörökké a maga által teremtett költészetben tükröződnek legtisztábban, az irodalomba átvisszük, azaz népszerű irodalmat alapítunk”.¹² Ma is érvényes, időszerű megállapítások ezek a magyar nyelv szépségéről és egyben a nép politikai felemeléséről.

A népköltészetben a magyar „alaplényegiség” esztétikai megnyilatkozását keresi Erdélyi, hogy a megtalált kincset azután az új magyar műköltészet is beolvassza. Egyrészt a nyelvben s az objektív költői formákban, másrészt a történetből kinn rekedt népben a műköltő még mindig tisztán megőrizve kaphatta mindazt, ami specifikusan *magyar* az ízlés területén – ezért akarta, hogy a műköltészet a népi elemet fölvegye magába, hogy annak képére és hasonlatosságára alakuljon.¹³

A *Népdalok és mondák* kötetei a *Magyar népköltési gyűjtemény* első könyvei voltak, valami új kezdődött a hazai folklórkutatásban általuk. A kezdő lépések megtétele mindig a legnehezebb s egyben legfontosabb – s legtöbbször nincs is bukdácsolás nélkül. A népdalok szerkesztésmódjáról szólva ő maga bevallotta, hogy a szövegeket: „nemesebb és csinosabb formába adva, azért hogy ízlésnek az alnép közt terjesztésére hathasson”,¹⁴ s ezáltal megfosztotta az utókort a hiteles múlt századi szövegektől. Egyet kell érteni Ortutay Gyula bíráló szavaival, amikor a *Népdalok és mondák* kapcsán arról szólt, hogy Erdélyi átírta, megcserélte az egyes népdalok sorait, vagyis „a beküldött verseket tetszés szerint összeolvasztotta; strófákat átcserélt, egy másik versből hozzátoldott, esetleg a saját kiegészítéseivel is. Ő még azzal indokolta

eljárását, kora felfogásához híven, hogy a népköltészeti alkotás amúgy is közösségi jellegű, tehát nem vétek két különböző táj verseinek összeegyeztetése”.¹⁵ Ez azonban végül is nem von le műveinek halhatatlan értékéből, pótolhatatlan forrásmunka a magyar folklorisztika számára.

A második kötet végén hatalmas tanulmányban foglalja össze a lehetséges tudnivalókat. Népdalköltészetünkéről szóló tanulmánya 1978-ban új kiadásban jelent meg, s ebben áttekinti a legrégebb történeti adatokat, a magyar népdal első említéseit a krónikák és más történeti források adatai alapján (Priszkosz rétor, Theophülaktosz, Anonymus, Turóczi, Ekkehard, Cornides).¹⁶ Megpróbálja elsorolni népdalaink régies vonásait – zömmel kifejezéseket, szavakat, történelmi utalásokat, amelyek a dalok régiségére utalhatnak. A dolgozat utolsó részében a „nyelv használatát s költői kezelését” vizsgálja, mert szerinte sok szép kincset lehetne „összehalmozni a nép nyelvéből, mely azért nagy fontosságú, mert régiebb az írói nyelvnél”, s ezért sok olyan régies fordulatot, kifejezést találunk benne, amellyel gazdagíthatjuk nemcsak az irodalmi, de a köznapi nyelvhasználatot is.

Erdélyinek alapvetően helyes, messzemenően előremutató meglátása volt a magyar népdalokkal kapcsolatban, hogy bennük vagy általuk a nép lelkét lehet megismerni – néplélek megismerése nála nem valami elvont pszichologizálás eredményeként kell előálljon, hanem a konkrét nyelvi anyag, a népdalok szövegeinek (majdnem tartalomelemzőszerű) vizsgálatát jelenti. Ma már a modern etnolingvisztika néhány korai megfogalmazását ismerjük fel egy-egy megállapításának mélyén, amikor például kesereg, hogy „nemcsak a nyelv-*ideált* nem bírjuk már, hanem a nyelv-*szokást* is kezdjük felejteni rész szerint, s hogy egészen elfelejtjük, nem kell egyéb, mint a folytatás”.¹⁷ Kemény szavak, de ha lehet, a mai helyzetre még fokozottabban érvényesek, hiszen jobban felejtjük a *nyelv-szokást*, mint bármikor korábban.

Erdélyi azonban nem volt elfogult saját elképzeléseit illetően, noha éles hangú cikkben elemezte és tette nevetségessé a „kelmeiség” a parlagi színvonalú vidékiesség költészetét. Hiszen a könnyebb ellenállás irányába sodródók mindig is megpróbálják aprópénzre váltani és a múltó divatok jelenségévé tenni a legnemesebb törekvéseket. Rámutatott arra, hogy a népeletről vett tárgyak, helyzetek leírásából, vagyis a külső jegyek átvételéből még nem lesz népi eredetű költészet, legfeljebb népies. Más esszéi – pl. *Népköltészetünk a külföldön*, 1851-ből – mellett különösen egy 1855-ben írt tanulmánya érdemel figyelmet, mert benne ráérez a magyar népdalok egyik fő ismérvére, a „legmélyebb bensőség” nyomaira, amelyet találóan a *keletiség* jelzőjével illet.¹⁸ S valóban, a *Népdalok és mondák* köteteinek szerkesztése során a népdalszövegek mély megismerése után, megbízhatunk költői érzékenységében éppen úgy, mint a konkrét anyagot ismerő tudásában. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a keleti anyagot ismerte, hanem azt, hogy amit a nyugat-európai anyagból ismert, azt valóban idegennek érezte a magyartól. S ezzel nemcsak ő volt így.

Az európai nagy költők és tudósok – mint Goethe és Herder – a nemzeti kultúra gazdagításának szándékával fordultak a népnyelv és a népköltészet felé, ezt kívánta itthon megvalósítani Erdélyi János is. Világos szavait érdemes felidézni, mert tömörségében példamutató, igazságában időtálló:

„Miben áll hát a népköltészet ereje? Áll főleg a nyelvben, az átlátszó tiszta nemes előadásban, melyet minden józaneszű és egészséges velejű ember megérthet, élvezhet kénye, kedve szerint. Tehát vegye föl a művelt költészet a népinek tisztaságát, minden törvénytől független merész szókötekeit, szólásmódjait, életvonásait, melyeket szintaxis, grammatika soha nem igazol, lefordítani pedig szórol szóra fonákság, másként lehetetlen. Ilyen kifejezések és szólásmódokkal tömve minden nyelv, annál tömvebb pedig ennél épebb és egészségesebb szerkezetű organizmusa. Ezek nem figurák, nem trópusok, hanem a nyelv állócsillagai vagy ha tetszik

gyöngyei, sajtáságai, miket az iskola graecismus, gallicisme nevek alatt ismér. Ezekben fekszik a népi elem. Költő csak az lehet, ki ezeket tudja használni és mozaikképpen összeilleszteni; valamint ezek okai annak is, hogy költő csak egy nyelven írhat isten igazában, azon, melyet az édes anyatej szívárogtatott életterébe.”¹⁹

A fentiekben vázolt elvek megvalósításának útján a népdalok és mondák után a közmondások kiadását vette tervbe. Saját gyűjtését kiegészítette a korábbi, nyomtatásban is megjelent gyűjtemények (Kis-Viczay, Kovács Pál, Dugonics és mások munkái) anyagával, s összesen mintegy kilencezer szólást és közmondást közöl a *Magyar közmondások könyve* (1851 – az előszót március 15-én írta alá). A kötet végén tartalmas tanulmány található, amelyben így foglalta össze a kötet célját, még inkább értelmét:

„A magyar irodalom bírja már e könyv egy részét a dalok és mondákban, most következik egy másik része a közmondásokkal. Mi a kettőnek egymás iránti viszonyát illeti: úgy állnak egymáshoz, mint a nép költő és gondolkodó ereje, és így induló pontjai a nemzeti művelődésnek, mely akárhonnan veszi is a vezérsugallatot, egyedül akkor számíthat tartós életre, ha népe szája íze szerént szól, s a magasabb eszméket, a tudomány követeléseit bizonyos hazai levegő színével önti be, hogy a szokatlan megszokhatóvá, az idegen itthonivá legyen az avatatlan előtt is. Ennél fogva helyes azok véleménye, kik a nemzeti költészet elemeit a népdalokban hiszik lerakva, s ezekből ügyekeznek kivirágoztatni amazt; a bölcselmiség első alkatrészeit pedig a népi tapasztalás és eszmélkedés maximáiban, a közmondásokban keresik; vagyis az egyetemes világműveltségnek, az eszmék általánosságának itthon keresnek törzsököt, melybe az oltó galyat beékelhessék.”²⁰

Különösen érdekes eszme-futtatásainak az a része, amelyekben a közmondásoknak mai szóval élve szemiotikai – jelelméleti – meghatározását vázolja föl, a következőképpen:

„Közmondások fogalma alatt gondoljuk mindazon rövid szólásmódokat, melyek a *népnél örökölt* formában mint *jelvi* értemények (sententiae symbolicae) szájrul szájra *élnek*. Természetökhöz tartozik ennél fogva, hogy a nép azokat magyarázat és fejtörés nélkül értse, mikor szükség, alkalmazni tudja, habár szórul szóra való jelentésüket régen elvesztette is.”²¹ (...) „Tehát a közmondások elmélete a jelviség, gyakorlata pedig az élet. Amonnan elvét veszi, itt formáját leli, s eme két sarok az mi körül a közmondások lényege forog.”²²

Véleménye szerint a közmondás jelképes, szimbolikus előadásmódja valamely eszmének. Ebben a szimbolikus formában a gondolat és a jel vannak egygyé olvasztva, mert egyetlen alakba – a nyelvi megjelenítés alakjába – sűríti össze az ellentéteket. A közmondásokat képszerű előadás, az ellentétes képek közötti eszmei szikrázás jellemzi. Mint Erdélyi írja: „Jelvi – (jelképes, mondanánk ma!) – tulajdonlag minden képes előadás, ha mögötte valamely eszme áll. Az ős népek minden tanítmányai jelvekbe voltak foglalva...”²³ Eszerint a szimbolizmusban minden él, minden mozog, és pedig a szó tulajdon értelmében, mivel „örökös lebegése van az elmének gondolatrul gondolatra képrül képre, tárgyrul tárgyra. A tárgy jelent gondolatot, a kép történetet, a gondolat mindkettőt, s viszont, mindenféle cserében. Ez a cserélgetés, ez a változtatgatás tündéri játékot állít elő. Jó, megy a képzelődés mint a szövő csónakjai egymás mellett, egymás ellen, s nyomain végre mint egy keleti szőnyegen, ki vannak írva ég és föld, nap és éj, nyár és tél, ki az ifjúság és aggkor, az élet és halál”²⁴

Ezek egész modern gondolatok, a binárisan szemben álló szemantikai párok elveinek megsejtését érezzük ezekben a sorokban. Mint ahogy a következő is látnoki jóslat: „...nincs kétségem benne, hogy a népi dolgok iránt csak ezután lesz még figyelem és fogékonyság. A bölcs addig is így tanít: hallgasd szerelmes fiam, a te atyádnak bölcsességét, és a te anyádnak oktatását el ne hagyjad!”²⁵ Értsük helyesen az intést, hiszen ez a nemzeti hagyományok tisztelétét jelenti.²⁶

Jegyzetek

1 Ortutay Gyula: Erdélyi János. In: Uő: Halhatatlan népköltészet. Néprajzi vázlatok. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1966. 67. o. Ide kapcsolódik egy személyes jegyzet. Amikor 1957-ben Ortutay Gyula lent járt Sárospatakon, hogy leleplezze az Erdélyi János-emléktáblát, hosszú évtizedek után először találkozott össze apámmal, akivel együtt töltötték Szegeden ifúságuk szebb napjait. Ennek a rövid találkozásnak is szerepe volt abban, hogy a könyvtárlátogató, történeti bűvárkodásra hajlamos kisdíákot az apai tanácsosztó szeretet a néprajz felé irányította. Talán ennek köszönhető, hogy néprajzos lettem. Így hat, ilyen rejtetten a hely és az elődök szelleme, biztosítva egyes szellemi törekvések folyamatosságát.

2 Minay Lajos: Erdélyi János (1814–1868). Lampel R. Budapest, 1914. 12. o.

3 Hoppál Mihály: Ipolyi Arnold. (A múlt magyar tudósai). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.

4 Dengi János: Erdélyi János. Jeles magyar írók életrajzgyűjteménye. Magyar Helikon, Pozsony–Budapest, 1886.

5 Erdélyi János: Kisebb prózái I–II. Sárospatak, 1863.

6 Heller Ágnes: Erdélyi János. In: Erdélyi János: Válogatott esztétikai tanulmányok. Összeállította, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Heller Ágnes. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1953. 3. o.

7 Újváry Zoltán: 190 éve született Erdélyi János. = Ethnica, VI. 2004. 135–144. o.

8 K. Posonyi Erzsébet: Erdélyi János és a népköltészet. = Ethnographia, XXVI. évf. 1927. 2–3. szám, 7. o.

9 Ortutay Gyula, i. m. 22. o.

10 Erdélyi János: Levelezés I–II. Sajtó alá rendezte: T. Erdélyi Ilona. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962. I. kötet 141. o.

11 Erdélyi János: A hazai bölcsészet jelene. Sárospatak, 1857. 58. o.

12 Erdélyi János: Népdalok és mondák I–II. A Kisfaludy Társaság megbízásából szerkeszti és kiadja Erdélyi János. Pesten, 1846. VI. o.

13 Szigeti József: Erdélyi János. = Magyarságtudomány I. évf. 1942. 3. szám, 435. o.

14 K. Posonyi Erzsébet, i. m. 38. o.

15 Ortutay Gyula, i. m. 68. o.

16 Népdalköltészetünkről (1847). In: Dömötör Tekla – Katona Imre – Voigt Vilmos (szerk.): Folklorisztikai tudománytörténet. Szöveggyűjtemény I. (1840–1900). Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 54–143. o.

17 Erdélyi János: A magyar lyra a forradalom után. In: Uő: Tanulmányok. Franklin Társulat, Budapest, 1890. 28. o.

18 Erdélyi János: Népköltészet és kelmeiség. In: Uő: Kisebb prózái I–II. Sárospatak, 1863. 164. o.

19 Erdélyi János: Népköltészetéről. In: Uő: Kisebb prózái I–II. Sárospatak, 1863. 11. o.

20 Erdélyi János: Magyar közmondások könyve. Pest, 1851. 435. o.

21 Uo.

22 Uo. 439. o.

23 Uo.

24 Uo. 441. o.

25 Uo. 461. o.

26 A tanulmány első megjelenése: Múzeumi Kurír, 39. szám, Debrecen. 1982. 84–90. o. A közlés forrása: Hoppál Mihály: Folkloristica varietas. Válogatott tanulmányok I–III. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Európai Folklor Intézet, Budapest, 2018. I. kötet, 166–173. o. A jelen közlés néhány, a tartalmat nem érintő módosítást tartalmaz.